

Jei mirti teks,
Kaip nuotaką sutiksiu tamsą,
Suspausiu ją glėby.

– William Shakespeare. *Akis už akį*¹

¹ *Measure for Measure*, 1604, lietuvių kalba pastatyta 1985, pavadinimu *Jei taip, tai šitaip*.

I VEIKSMAS

ANKSTYVIEJI ŽENKLAI

1.

NESUKURTAS FILMAS

Mama pavadino mane Adamu, patys suprantate, ką turėdama galvoje. Ji visada sakydavo, kad aš jai vienintelis. Kai kuriuos vardus pakeičiau, bet ne savąjį ir ne viešbučio pavadinimą. „Džeromo“ viešbutis tikras – puikus. Jei kada nuvyksite į Aspeną, tame viešbutyje ir apsistokite, jei tik išgalite. Bet jeigu jums nutiks kas nors panašaus į tai, kas nutiko man, iškart išvažiuokite. Ir nekaltinkite „Džeromo“.

Taip, šmėklų yra. Ne, turiu omeny ne tas šmėklas, kurios, kaip tikriausiai girdėjote, rodo „Džeromo“ viešbutyje: neregistruotas svečias 310 kambaryje, nuskendęs dešimties metų berniukas, visas drebantis iš šalčio ir tuoj pat pradingstantis, paliekantis tik šlapius pėdsakus; beviltiškos meilės kankinamas sidabro kasėjas, naktimis klaidžiojantis koridoriais ir garsiai raudantis; daili kambarinė, netoliese įlūžusi į užšalusį tvenkinį ir (nors tada mirė nuo plaučių uždegimo) retkarčiais dar ateinanti nakčiai nukloti lovų. Tai ne tos šmėklos, kurias paprastai matau. Nesakau, kad jų nėra, bet pats vargu ar esu jas pastebėjęs. Ne kiekvieną šmėklą mato visi.

Savo šmėklas matau aiškiai – jos labai tikroviškos. Kai kurių vardai pakeisti, bet nekeičiau nė vieno esminio jų bruožo.

Aš šmėklas matau, tačiau tai nereiškia, kad visi jas mato. O pačios šmėklos? Kas joms nutiko? Na, kaip jos tapo šmėklomis? Juk ne kiekvienas miręs žmogus ima vaidintis.

Tai jau darosi keblu, nes žinau, kad ne visos šmėklos negyvos. Kai kuriais atvejais dar pusgyvis gali pavirsti šmėkla, – kai miršti ne visas, o tik kuri nors svarbi tavo dalis. Įdomu, kiek tokių pusgyvių šmėklų žino, kas jose numirė, ir dar man rūpi, ar yra kokios nors šmėklų – tiek mirusių, tiek gyvų – elgesio taisyklės.

„Mano gyvenimas kaip kino filmas“, – dažnai girdim sakant, bet ką tie žmonės turi omeny? Jų gyvenimas pernelyg nuostabus, kad būtų tikras? Toks neįtikimai geras arba blogas? „Mano gyvenimas kaip kino filmas“ reiškia, kad filmai tau atrodo nelabai tikroviški, kad juose visko daugiau, negu gali tikėtis tikrame gyvenime. „Mano gyvenimas kaip kino filmas“ reiškia, kad savo gyvenimą manai esant tokį nepaprastą, kad jį jau reiktų filmuoti; tai reiškia, kad tariesi gyvenęs kažkaip ypatingai palaimintą arba prakeiktą gyvenimą.

O mano gyvenimas tai iš tiesų kino filmas, ir ne dėl įprastinės savigyros ar savigailos. Mano gyvenimas – filmas, nes aš rašau scenarijus. Pirmiausia, žinoma, esu romanų rašytojas, bet ir rašydamas romaną kuomet aiškiausiai įsivaizduoju kiekvieną smulkmeną – matau, kaip viskas atsiskleidžia prieš akis, tarsi tai jau būtų nufilmuota. Kaip ir kai kurie kiti romanistai, žinau romanų, kurių iki gyvenimo pabaigos net nespėsiu pradėti rašyti, pavadinimus ir siužetus; kaip viso pasaulio scenaristai, jau esu įsivaizdavęs daugiau filmų, negu kada nors parašysiu scenarijų. Kaip daugelis scenaristų, esu parašęs scenarijų, kurių nepamatysiu pavirtusių filmais. Matydamas nesukurtus filmus užsidirbu pragyvenimui; žiūriu juos nuolat. Ir mano paties gyvenimas kaip nesukurtas filmas, kadaise jau matytas, – filmas, kurį žiūrėsiu dar daug kartų.

Kai išleidžiamas tavo romanas, kai pagal parašytą scenarijų sukuriamas filmas, – tada tos knygos ir filmai nutolsta. Būna ir blogų, ir gerų atsiliepimų, arba gauni Oskarą; kad ir kas nutinka, to nebėra. O nesukurtas filmas visada su tavimi; jis niekur nedingsta.

2.

PIRMOJI MEILĖ

Apie Aspeną pirmą kartą išgirdau iš mamos; ji ir sužadino norą pamatyti „Džeromo“ viešbutį. Mamai turiu padėkoti, arba ne, už tai, kad ten nuvykau, – kita vertus, kaip tik dėl mamos tą kelionę ilgai atidėlioja.

Maniau, kad mamai slidinėjimas patinka labiau negu aš. Vaikystės įsitikinimai formuoja mūsų charakterį; tai, kas mus persekiojo vaikystėje

ir paauglystėje, vėliau neretai priverčia žengti klaidingą žingsnį, bet aš nekaltinu mamos, kadaisė man pasakiusios, kad jos pirmoji meilė buvo slidinėjimas. Ji nemelavo.

Mano mama buvo puiki slidininkė, nors pati taip nieku gyvu nebūtų sakiusi. Užaugau vis girdėdamas, kad mamai nepasisėkė per varžybas; nuo tada ji manėsi esanti tik „vidutiniška“. Visą gyvenimą dirbo slidinėjimo instruktore – labiau mėgo mokyti vaikus bei kitus pradedančiuosius – nejausdama apmaudo, kad negali varžytis. Vaikystėje man girdint nė karto nesiskundė dėl itin smulkaus sudėjimo. Užtat senelė ir teta Abigailė su teta Marta – vyresnės mamos seserys – nuolat verkšleno, kad mama tokia maža.

– Greitis juk priklauso nuo svorio, – smerkiamai šnekėjo teta Abigailė. Ji buvo stambi moteris, ypač jos šlaunys – anaip tol negracingos, kaip kokios karvės, kai aptemptos slidinėjimo kelnėmis.

– Tavo mama buvo smulkutė, Adamai. Kalnų slidininkė turėtų sverti daugiau, – neslėpė paniekos teta Marta. – Ji tik slalomo varžybose galėjo dalyvauti, tokia vienos rungties sportininkė.

– Per lengva ji buvo! – kartais pratrūkdavo senelė, nevalingai iškėlus rankas į dangų, sugniaužusi kumščius, tarsi kaltindama Dievą.

Brusterių moterys, tarp jų ir mano mama, mėgo dramatiškai pašūkti, nors senelė, Mildreda Bruster, mergautinė pavardė Beits, visada tvirtino, kad dramtizmas būdingesnis Beitsams, negu Brusteriams.

Aš ja tikėjau. Senelio, Luiso Brusterio, elgesyje dramtizmo požymiai pasireiškė negreit. Man sakė, kad jis buvo privačios Filipso Ekseterio mokyklos direktorius, bet neilgai – ir nieko reikšmingo nenuveikė. Visą mano pažinties su direktoriumi Brusteriu (kaip pageidavo būti vadinaamas, net anūkų) laiką jis jau buvo išėjęs į pensiją. Toks nuolatinis direktorius emeritas, rūškanas ir griežtas, kone katatoniškas, iš pažiūros nusiutekęs gyventi amžinai. Atrodė, kad beveik niekas negali jo paveikti. Tokį pribaigs tik pats dangus.

Senelis nešnekėjo; išvis retai ką nors darė. Man piršosi mintis, kad Luisas Brusteris nuo pat gimimo buvo į pensiją išėjęs mokyklos direktorius. Kad ir kas būdavo sakoma ar daroma, tėtukas Lu, baisiai nemėgęs tokio kreipinio, reaguodavo (jeigu apskritai reaguodavo) tik

linktelėdamas arba papurtydamas galvą. Ką nors veikti su vaikais, net ir savais, jo manymu, būtų buvę per žema. Suirzęs jis kramtydavo ūsus.

Aš, savaime suprantama, dar nebuvau gimęs, kai mano mama tėvams pranešė, kad laukiasi. Prieš sužinodamas, kaip viskas buvo, vis galvodavau, ką direktorius Brusteris galėjo apie tai pasakyti. Gimiau likus savaitei iki Kalėdų – 1941-ųjų gruodžio aštuonioliką. Dešimčia dienų per vėlai, kaip mane vis tikino netekėjusi motina.

3.

ARTIMAI PAŽĖJSTAMA

Mama buvo iš tų kino mėgėjų, kurie niekaip neatsispiria norui pažįstamų žmonių išvaizdą lyginti su kino žvaigždžių. Kai austrų slidininkas Tonis Saileris 1956-ųjų olimpiadoje laimėjo tris aukso medalius, ji sakė, kad „Tonis atrodo kaip Farlis Greindžeris¹ filme „Nepažįstamieji traukinyje“, – Hičkoko² filme, kurį žiūrėjom kartu. Mama labai mėgo Hičkoką, bet ar ji taip artimai pažinojo Tonį Sailerį, kad vadintų vardu?

– Tonis Aspene vos neįkrito į atvirą šachtą! – išpūtusi akis sušuko ji. Ir toliau neužsičiaupdama pasakojo apie įrengiamus keltuvus ir naujas trasas, išraižančias Aspeno kalną. Senų kasyklų angos ir apleisti pastatai, pasak jos, buvo užlyginami buldozeriais, bet vienur kitur dar likę atvirų šachtų.

Man taip pat neaišku, ar mama pažinojo Steiną Eriksoną, tą norvegų slidininką; iki šiol nežinau, ar jie bent jau buvo susitikę. Pasaulio kalnų slidinėjimo čempionatas Aspene vyko 1950-aisiais. Kad „Steinas po pirmo nusileidimo buvo greičiausias“, dar ne viskas, ką mama norėjo pasakyti apie Steiną. Turiu omeny ne tik nuolatinės jos šnekas apie jo garsųjį „atgalio peties“ posūkių įveikimo būdą.

Kai mudu su mama pirmą kartą drauge žiūrėjom „Šeiną“³, – 1953-iais, man tada turėjo būti vienuolika ar dvylika, – mama pareiškė, kad

¹ Farley Earle Granger Jr. (1925–2011).

² Alfred Joseph Hitchcock (1899–1980).

³ „Shane“ – 1953 m. amerikiečių vesternas.

Steinas Eriksenas atrodė kaip Vanas Heflinas¹. „Tik Steinas dar gražesnis, – pridūrė mama, suimdama mano ranką. – O tu būsi panašus į Alaną Ledą?²“, – patikino pašnibždomis, nes buvom kino teatre „Ioka“, Ekseterio centre, ir mums prieš akis kaip tik prasidėjo neišvengiamos „Šeino“ smurto scenos.

Vėliau atkreipiau mamos dėmesį į tai, kad Alanas Ledas šviesiaplaukis; kad ir į kurią kino žvaigždę būsiu panašus, kai užaugsiu, mano plaukai gi vis tiek liks tamsiai rudi.

– Norėjau pasakyti, kad būsi gražus, toks pat gražus kaip Alanas Ledas – dailios išvaizdos ir *nedidelis*, – paaiškino mama, spustelėdama man ranką ir pabrėžtinai ištardama žodį „nedidelis“.

Abi tetos ir senelė vis apgailestavo, kad mano mama sveria per mažai, todėl negali lenktyniauti su kitomis slidininkėmis, bet man atrodė, kad jai pačiai toks smulkumas labai patinka. Ir mano smulkus sudėjimas, jos manymu, buvo patrauklus bruožas. Taigi, dar nesulaukęs paauglystės, aš jau deramai įvertinau Alaną Ledą, – tą vienišą, bet romantišką šaulį iš filmo „Šeinas“, – ir maniausi būsiąs didvyris ar bent jau panašus į didvyrį.

Ar mama Aspene susidūrė (kaip nors) su Steinu Eriksenu? Ar ji bent paspaudė jam ranką? Žinau, kad ten nuvažiavo; turėjo prisiminimui pasidėjusi autobuso bilietus; tiesa, tik nuo Niujorko iki Denverio. Neabejoju, kad ji ten buvo, – Aspene 1950-aisiais, – bet liko toli nuo pakylos. Moterų rungtis laimėjo dvi Austrijos slidininkės: Dagmara Rom ir Trudė Jochum-Beiser. Steinas Eriksenas, tada dar nelabai žinomas tarptautinių varžybų dalyvis, vyrų slalome buvo trečias. Amerikiečių slidininkai medalių nepelnė. Lengvai patikrinamas faktas, kad Pasaulio kalnų slidinėjimo čempionatas 1950-aisiais vyko Aspene; bet mano mama tame miestelyje tada lankėsi ne pirmą kartą.

¹ Emmett Evan Heflin Jr. (1908–1971).

² Alan Walbridge Ladd (1913–1964).

4.

NUSPRENDĘS NESIMOKYTI

Jungtinių Amerikos Valstijų nacionalinis greitojo nusileidimo ir slalomo čempionatas vyko Aspene 1941-aisiais. Buvo savaitgalis, kovo 8 ir 9, ir tik mėnesis likęs iki devyniolikto mamos gimtadienio. Tos kelionės bilietų ji neišsaugojo, – o gal tada iš Niujorko į Denverį autobusai dar nevažinėjo. Mama pasakojo, kad į Denverį nusigavo pati viena, „o toliau jau autostopu, su kompanija iš Vermonto“.

Gal su Mansfildo kalno slidininkų klubo nariais? Tikriausiai su draugais, kuriuos pažinojo iš tų laikų, kai slidinėjo Stou kurorte. Tada mama jau buvo išmesta iš koledžo; nė vieno semestro nebaigė. „Mėginau studijuoti Benington“, – taip ji sakydavo; bet kai tik ėmė snigti, užuot studijavusi, išlėkė slidinėti.

Turbūt nuo Bromlio kalno. Jis prie pat Beningtono. Vienas iš Pebsto aludarių bendrovės savininkų sūnų 1938-aisiais ten atidarė slidinėjimo kompleksą. Kai mama pradėjo ten slidinėti, ko gero, buvo tik viena trasa – vakariniame kalno šlaite – ir aš nė neįsivaizduoju, koks įtaisas užvilkdavo slidininkus į viršų.

„Pirmą liniją įrengė tarp Tvisterio ir Ist Medou trasų“, – prisimenu sakant mamą. Ji mane tiesiog užversdavo slidinėjimo kompleksų statistika, todėl bėgant metams išmokau jos nebegirdėti.

Visos Brusterių dukterys vasarodavo „Alohoje“ prie Morio ežero, Ferlyje, atseit seniausioje Vermonto mergaičių stovykloje. Kaip tik toje vasaros stovykloje mama ir susidraugavo su slidininkėmis iš Stou. Ji pasistengė kuo greičiau būti išmesta iš Beningtono; ilgai neužtruko ir prie Bromlio kalno, tada dar ne. Tų „Alohos“ stovyklautojų padedama, pirmą slidinėjimo sezoną praleido Stou; ir visą penktą dvidešimto amžiaus dešimtmetį, ir dar šešto pradžioje mama padėjo slidinėjimo komplekso darbuotojams ir po truputį pažino Mansfildo kalną. Nuo tada ji slidinėjimo sezonus vadino savo „žiemos darbu“. Ir prieš man gimstant, ir paskui daugumą žiemų mama praleido Stou kurorte. Dėl to jos slidinėjimo jaučiausi kaip našlaitis.

Iki 1956-ųjų liepos, kai man jau buvo keturiolika, gyvenau su senele ir direktorium emeritu. Apie mane nuolat tūpčiojo įkyriosios tetos. Buvau nesantuokinis vaikas, bet gerai prižiūrimas. Man netrūko dviejų vyresnių tetų vaikų padėvėtų drabužių – daugiausia berniukiškų.

Tiesą sakant, pusseserė Nora buvo ne berniukas. Bet labai berniukiška padauža; kol dar nebuvo išsiųsta į Nortfildo mergaičių mokyklą, į Masačusetsą, vilkėdavo tik berniukų drabužiais. Pusbrolis Henrikas tai tikras berniukas – tikras mulkis, kaip vėliau paaiškėjo. Teta Abigeilė ir teta Marta ištekėjo už norvegų iš šiaurinės Naujojo Hampšyro dalies; mano dėdės, Johanas ir Martinas Vinteriai, buvo broliai. Vinterių šeima vertėsi miško kirtimu ir ruošia. Bet ne dėdė Johanas su dėde Martinu – jie mokytojo Ekseteryje, taigi pusbrolis Henrikas į tą berniukų mokyklą buvo priimtas kaip mokytojo vaikas. Ir Abigeilė, ir Marta, kaip buvusio privačios Filipso Ekseterio mokyklos direktoriaus dukterys, užaugo žvilgčiodamos į jaunus, dar nevedusius mokytojus, – bent jau taip sakė senelė.

O mano mama užaugo dėmesį sutelkusi į slidinėjimą – arba į slidininkus. Nieko keista, kad Johanas ir Martinas Vinteriai irgi slidinėjo. Kaipgi kitaip? Jų pavardė norvegiškai reiškia „žiema“, ir jie augo Konvėjaus šiaurėje – kur Krenmoro kalno kurortas atidarytas 1937-aisiais. Johanas su Martinu nelaukė, kada bus įtaisytas pirmas slidininkus į viršų užvelkantis lynas. Jie Telemarko¹ būdu skriedavo nuo Krenmoro kalno, kai dar nebuvo jokių keltuvų; ant trumpų slidžių užsidėję neslystančias apsaugas, užlipdavo į viršų, tada šliuždavo žemyn.

Taip ir Brusterių dukterys, – ir mano mama, pati jauniausia, – išmoko slidinėti. Abigeilė ir Marta susipažino su Ekseteryje mokytojaujančiais jaunais norvegais, jie ir mano mamą pasiimdavo į Bostono–Meino, pasak pusseserės Noros, „slidininkų traukinį“. Žiemos savaitgaliais visi iš Ekseterio važiuodavo į Konvėjaus šiaurę, ir ten, geležinkelio stotyje, juos pasitikdavo devynios galybės Vinterių. (Mama, kalbėdama apie šiaurinės Konvėjaus dalies norvegus, visada sakydavo, kad tų „žiemų“ ten devynios galybės.)

¹ Telemarkas – Norvegijos fiulkės, kur atsirado tas slidinėjimo būdas (trumpesnėmis slidėmis, laisvais kulnais), pavadinimas.

Šitaip kalnų slidinėjimas įsitvirtino Ekseteryje – Naujojo Hampšyro pajūrio miestelyje, kur nėra jokių kalnų. Slidinėjimas su giminaičiais norvegais Brusterių dukterims buvo nuolatinė žiemos savaitgalių pramoga. „Važiudavom į šiaurę“, – pasakojo mama. Kai gimiau, slidinėjimo sezonai jau buvo jos „žiemos darbas“. Nuo tada, kai sukako ketveri, kasmet dovanų gaudavau naujutėles slides, ir batus, ir lazdas. Bet manęs nepaveikė nei visi tie nauji reikmenys, nei, žinoma, mamos man rengiamos privačios pamokos.

Būdamas dar visai mažas, kaip tik tada, kai formavosi mano charakteris, nusiteikiau prieš slidinėjimą. Man reikėjo mamos, būnančios namuose, su manimi, o ne kasmet išvažiuojančios slidinėti nuo lapkričio vidurio iki balandžio. Kad mama visada būtų netoliese, norėjosi labiau negu jos pamokų. Kaip kitaip vaikystėje ir paauglystėje būčiau galėjęs išreikšti savo nuomonę? Nusprendžiau nesimokyti slidinėti.

Būdamas jauniausias didelės patyrusių slidininkų šeimos narys, kaip galėjau neišmokti? Šiek tiek vis dėlto pramokau. Slidinėti sugebu, bet man pavyko išmokti tai daryti labai nekaip. Niekas iš Brusterių ar Vintėrių nepasakytų, kad aš geras slidininkas. Tyčia tapau tik vidutiniu.

5.

O KAS IŠ TIKRŲJŲ NUTIKO ASPENE?

Mama tikriausiai pažinojo septyniolikmetę, 1941-ųjų kovo mėnesį ant Aspeno kalno laimėjusią Nacionalinį moterų slalomo čempionatą. Nors ir tokia jauna, Merilina Šo¹ nebuvo naujokė; ta Stou Snieguolė, kaip visi ją praminė, buvo jauniausia kalnų slidininkė, patekusi į JAV olimpinę moterų komandą. Merilina gi nekalta, kad 1940-ųjų olimpinės žaidynės atšauktos dėl karo Europoje. Mano mama Stou kurorte tikrai slidinėjo kartu su Merilina Šo, bet jos vardu nevadino – „jaunoji Šo“, sakydavo mama, jei apskritai užsimindavo apie Meriliną, tik retkarčiais.

¹ Marilyn Shaw McMahon (1924–1989).

Jos abi buvo Vermonto slidininkės; turėjo būti pažįstamos. Ir jas siejo ne tik Mansfildo kalnas. Anot mamos, abi treniravo Sepas Rušpas¹ – austrų slidinėjimo instruktorius. Mama jį dievino.

– Egzamina? jis laikė Sankt Kristofo slidinėjimo komplekse, egzaminavo pats Hanesas Šnaideris², – kartą pasakė ji.

– Kokį egzaminą? – nesupratau.

– Kažkokį Austrijos valstybinį egzaminą, meiluti... ar kaip ten jis... Na, kad taptų slidinėjimo instruktoriumi!

Kaip galėjau pamiršti Haneso Šnaiderio sąsają su Sepu Rušpu? Vadinamasis Kristės³ posūkis, būdingas Arlbergo metodui, vėliau pakeitė Telemarko posūkį. Prisimenu mamą liūdnei, mažliai sakant, kad ir Kristės posūkis bus kuo nors pakeistas; ilgainiui taip ir nutiko. Septinto dešimtmečio pabaigoje lygiagretus pasidarė populiariesnis. Mama dar juokėsi, kad mano senoviški Kristės posūkiai ne ką geresni už sniego valytuvo. Tada tikrai sukiojaisi kaip plūginis sniego valytuvas.

Kristės posūkį galutinai ištūmė dešimto dešimtmečio pabaigos naujovė – parabolinės slidės, bent jau taip visada sakė mama.

– Su tom naujom slidėm lygiagrečiai pasukt labai lengva, – prisimenu ją šnekant. – Netgi tau, meiluti, – pridūrė, spustelėdama man ranką.

Geraį įsidėmėjau, kad minėtasis austras, Hanesas Šnaideris, į Šiaurės Konvėjų, kur yra Krenmoro kalnas, Naujajame Hampšyre, atvyko 1939-aisiais. Sepas Rušpas, Šnaiderio mokinys, ant Mansfildo kalno, Stou kurorte, Vermonto valstijoje, pasirodė 1936-aisiais. O vienas iš kitų buvusių Šnaiderio mokinių, Tonis Matas⁴, – tas austras, kuris priekinėse Takermano tarpeklio dalies šlaitu (ledine kara Naujajame Hampšyre esančio Vašingtono kalno pietrytinėje pusėje) lėkė didžiausiu maždaug aštuoniasdešimt penkių mylių per valandą greičiu, – ant Aspeno kalno

¹ Sepp Ruschp (1908–1990).

² Johann (Hannes) Schneider (1890–1955) – austrų slidinėjimo instruktorius, išgarsėjęs kaip Arlbergo metodo pradininkas, laikomas šiuolaikinio kalnų slidinėjimo tėvu.

³ Turimas omeny norvegų kadaise išpopuliarintas pleištinis posūkis slidėmis, remiantis lazdomis. Kristė – Kristianijos trumpinys. 1624 m. Norvegijos sostinę sunaikino gaisras. Ją priešingoje įlankos pusėje, prie Akerhuso forto, atstatė karalius Kristijonas IV, kuris ir suteikė miestui naują Kristianijos pavadinimą. Ankstesnis miesto vardas Oslas grąžintas tik 1925 m.

⁴ Anton (Toni) Matt (1919–1989).

1941-aisiais laimėjo ir slalomo, ir greitojo nusileidimo rungtis. Tonis Matas iš Austrijos į Jungtines Valstijas persikėlė 1938-aisiais.

Bet mama, šnekėdama apie čempionato savaitgalį Aspene, Tonio Mato beveik neminėjo. Užtat prisiklausiau apie „primityvų keltuvą su valtys formos sėdynėmis“; mama pasakojo, kad tuo keltuvu galėdavai pakilti tik ketvirtį kelio į viršų. „O toliau turėdavai kopti „laipteliais“, statydamas kojas šonu.“ Ne, mama nesiskundė. Neniurzgė ir dėl to, kad čempionato dalyviai turėjo padėti parengti trasas. „Visi kibo į darbą“, – taip ji pasakė.

Daug visko išgirdau ir apie Džeromą B. Vylerį¹; iš pradžių net susipainiojau – maniau, kad jis irgi slidininkas, dalyvavęs tose varžybose. „Vargšas Džeromas“, – paprastai pradėdavo kalbą mama. Klausydamasis jos pasakojimų apie Rocho trasą, – pačią pirmą Aspene, labai sunkią, pavadintą šveicarų alpinisto ir lavinų eksperto Andrė Rocho vardu, – kažkodėl įsivaizdavau, kad vargšas Džeromas buvo slidininkas, kritęs ir smarkiai susižeidęs Rocho trasoje.

Bet mama turėjo omeny „žmogų iš Meisio“, kaip dažnai vadino Džeromą B. Vylerį – Niujorke esančios universalinės parduotuvės direktorių. Jis, niujorkietis, į Aspeną atsikraustė devintame devyniolikto amžiaus dešimtmetyje. Čia Vyleris investavo į sidabro kasyklas; užbaigė pirmosios lydyklos statybą. Vidurinės Kolorado dalies ir Denverio–Rio Grandės geležinkelių tiesėjai varžėsi, kuri linija pirma pasieks Aspeną per Uolinius kalnus. Vyleris į Vidurinės Kolorado dalies geležinkelių bendrovę investavo šimtą tūkstančių dolerių. O kai praturtėjo, – kai Aspenas tapo sparčiai augančiu miestu, – Džeromas B. Vyleris pastatė operos teatrą ir „Džeromo“ viešbutį.

Girdėdamas, kaip mama kalba apie Džeromą B. Vylerį, galėjai pamanyti, kad juodu buvo pažįstami. Kad bendraudama vadino jį vardu.

– Žinai, jis buvo Pilietinio karo didvyris, – kartą pasakė. – Džeromas įrodinėjo su Šeridanu². Vargšas Džeromas buvo pulkininkas, bet pažėmintas į majorus, nes nepakluso kvailiems įsakymams!

– Kokiems įsakymams? – paklausiau, grąžydamas rankas.

¹ Jerome B. Wheeler (1841–1918) – Niujorko bendrovės „R. H. Macy & Company“ prezidentas ir dalininkas, kasyklų ir viešbučio Kolorado valstijoje savininkas.

² Philip Henry Sheridan (1831–1888) – JAV kavalerijos karininkas, Pilietinio karo metais – Sąjungos generolas.

– Nežinau... *kvailiems!* – pareiškė mama. – Vargšas Džeromas įžengė į konfederatų teritoriją. Išgelbėjo Sąjungos pulką – jie badavo! Negrąžyk rankų, Adamai... tavo plaštakos ir taip jau mažos.

– Vargšas Džeromas, – tepratariau.

Keletą metų „Džeromo“ viešbutis klestėjo, bet sidabro bumas nuslopo; po demonetizavimo ir visiško kracho 1893-aisiais kasyklos buvo uždarytos. Reikėjo uždaryti ir Vylerio banką. 1901-aisiais Džeromas B. Vyleris pasiskelbė bankrutavęs; „Džeromo“ viešbučio dėl laiku nesumokėtų mokesčių neteko 1909-aisiais. Vylerio operos teatras sudegė 1912-aisiais. Vargšas Džeromas mirė 1918-aisiais.

Didžiojo viešbučio nuosmukio metais pritilusio „Džeromo“ baro padavėju tapo buvęs komivojažierius, gimęs Sirijoje. Mansuras Eliša, tas sirų kilmės amerikietis, sumokėjęs nesumokėtus mokesčius, „Džeromą“ įsigijo 1911-aisiais.

– Kaip liūdna! – apgailestavo mama, turėdama omeny vargšą Džeromą ir viešbučio lemtį. – Tapo tarsi koku aptriūšusiu bendrabučiu, bet juk supranti, koks prašmatnus buvo viešbutis!

Ji tvirtino, kad sirų šeima, perėmusi „Džeromą“, buvo tikri šventieji; anot jos, visi Elišos maloniai priimdavo miestelio žmones.

– Pats André Rochas ištisas penkias savaites gyveno „Džeromo“ viešbutyje. – Mamos supratimu, tai buvo įrodymas, kad sako tiesą: jeigu jau garsusis André Rochas ten praleido net penkias savaites, „Džeromo“ viešbutis turėjo būti prašmatnus.

Per Antrąjį pasaulinį karą lauko pratybose dalyvaujantys Dešimtosios kalnų divizijos slidininkų būriai užsuko į Aspeną; ginkluoti slidininkai miegojo ant „Džeromo“ grindų. Gerokai vėliau sužinojau, kad daugelis Stou slidininkų prisidėjo prie Dešimtosios kalnų divizijos. Gal tai buvo tie patys vyrai, mamos jau matyti ant Mansfildo kalno šlaitų? Gal kai kurie buvo ir toje „kompanijoje iš Vermonto“, 1941-aisiais priėmusioje ją kartu važiuoti iš Denverio į Aspeną. To ji nepasakė.

Tonis Matas buvo Dešimtosios kalnų divizijos karys. Leitenantas, per Antrąjį pasaulinį karą išsiųstas į Aleutų salas. 1941-aisiais, kai Aspene laimėjo dvi čempionato rungtis, Tonis Matas dar nebuvo vedęs, tik keleriais metais vyresnis už mano mamą – tada jam turėjo būti dvidešimt vieneri ar dveji.

Mačiau kelias Tonio Mato nuotraukas; atrodė šiek tiek panašus į mane. Tiesą sakant, pats manausi esąs gerokai panašesnis į Tonį Matą, negu į Alaną Ledą, bet mamos tuo įtikinti nepavyko.

– Pirmiausia, Tonis Matas tamsiaplaukis, – pasakiau mamai, – ir jo veidas apvalesnis negu Alano Ledo – labiau kaip mano. Be to, Tonio Mato nosis ne tokia smaila kaip Alano Ledo, ir antakiai ne tokie vešlūs – panašesni į mano.

– Tonis Matas niekad nebuvo *gražus*, ne toks kaip Alanas Ledas... bent jau man, – atsainiai gūžtelėjo mama. – Ne toks gražus kaip tu, meiluti.

Kartą, kai su mama vėl šnekėjomės apie Tonį Matą, ji suėmė mano ranką, spustelėjo ir pasakė, žiūrėdama man į akis:

– Jei būtum Tonio Mato sūnus, labai mėgtum slidinėti. Tonis įveikė priekinės Takermano tarpeklio dalies šlaitą, – dar priminė man. Ji netgi žinojo, per kiek laiko Tonis nuo pačios viršūnės nuskrėjo tas keturias mylias iki tarpeklio dugno. – Per šešias minutes dvidešimt devynias ir dvi dešimtąsias sekundes, – sušnibždėjo, neatitraukdama akių. – Jei Tonis Matas būtų tavo tėvas, niekas tavęs nesulaikytų, tikrai slidinėtum. Ir man čia rankučių negrąžyk, meiluti.

Bet su *kažkuo* tą kovo aštuntos ir devintos savaitgalį mama vis dėlto buvo artima. Ji visada tvirtino, kad gimiau dešimčia dienų per vėlai – tų metų gruodžio aštuonioliką. Suskaičiuoti juk nesunku. Tą savaitgalį, kai Merilina Šo Aspene laimėjo Nacionalinį moterų slalomo čempionatą, mano mama nuo kažko pastoj. Aišku, kad ne vargšas Džeromas užtaisė jai vaiką. Tą 1941-ųjų kovo savaitgalį Džeromas B. Vylaris jau buvo šmėkla.

6.

SAULELĖ

Apie vaikystės ir paauglystės žiemas geriausiai prisimenu tai, kad senelė man atstodavo mamą. Močiutė, kaip visada vadinau Mildredą Bruster, buvo mano žieminė mamytė. Ir dar ji buvo ištikimiausia mano mamos gynėja – kurį laiką maniau, kad vienintelė.

– Niekas juk nesiprašo pagimdomas, – užaugau girdėdamas sakant Mildredą Bruster; tada niekinamai šnopojuojančios mano tetos, Marta ir Abigailė, užversdavo akis, šnopuodamos dar garsiau.

– Vėl dainelė apie vargšę Rachelę, – burbtelėdavo teta Abigailė.

– Štai ir tas banginių medžioklės laivas, – pašnibždėdavo man į ausį teta Marta, – o mes jau tikėjomės, kad jis nuplaukė už horizonto.

Bet man patikdavo klausytis močiutės pasakojimo apie mamos vardą. Mildreda Bruster Maunt Holjoke, Masačusetso moterų humanitarinių mokslų koledže, studijavo anglų ir amerikiečių literatūrą; iš visų romanų labiausiai mėgo „Mobį Diką“, todėl mano mamą ir pavadino Rachele.

Tas romanas nuolat gulėdavo ant staliuko šalia močiutės skaitymo krėslu. Net ankstyvoje vaikystėje pastebėjau, kad „Mobis Dikas“ ten būna daug dažniau negu Biblija; senelė buvo labiau linkusi atsakymų ieškoti istorijoje apie baltąją banginį, negu kreiptis į Jėzų.

– Kada nors, meiluti, kai būsi jau ganėtinai paaugęs, aš tau skaitysiu šitą, – žadėjo močiutė, abiem rankom laikydama didžiulę knygą.

Bet ji nelaukė, kada ganėtinai paaugsiu. Man buvo dešimt, kai pradėjo garsiai skaityti tą romaną; o kai baigė, buvau dvylikos, beveik trylikos. Tai lėtas romanas, bet jo skyriai trumpi. Kelionė vandenynu trunka ilgai, tik nuskęstama greitai.

– Neišleisk iš akių kanibalo, meiluti. Kviėgas svarbus, – sakydavo močiutė. – Jis ne šiaip koks žeberklininkas; Kviėgas ne krikščionis. Baisiu laukiniu vadinamas ne be reikalo – ne vien tam, kad patrauktų tavo dėmesį. Kviėgas į kelionę pasiėmęs susiraukšlėjusią balzamuotą galvą; jis smarkiai tatuiruotas. Ir dar jo karstas. Prašau – nepamiršk Kviėgo karsto!

Argi galėjau pamiršti karstą? „Mobio Diko“ klausydavausi nerimastingai. Lengviau atsidusau, kai paaiškėjo, kad Kviėgas visai nebaisus; Melvilis¹ jo nepeikia netgi dėl to, kad ne krikščionis. „Nors išsitatuiravęs, apskritai buvo švarus, mielas žmogėdra“, – rašo apie jį Melvilis. „Mobio Diko“ klausymasis – beveik trejus metus – mane labai paveikė. Aš ne tik kad panorau būti rašytoju; pasak pussėsėsės Noros, tas klausymasis iš esmės sumodeliavo ir sušiko man visą tolesnį gyvenimą.

¹ Herman Melville (1819–1891).

Močiutė „Mobį Diką“ skaitė nenuilsdama, bet aš ją vis pertraukdavau šimtais klausimų, domėjauisi ne tuo, kuo reikėjo, – pavyzdžiui, banginių vėmalais ir apskritai nuo ko banginius supykina. Devyniasdešimt antrame skyriuje – „Pilkoji ambra“ – iškyla daug gastroenterologinių klausimų. Parfumerių šitaip vertinama pilkoji ambra juk yra (pasak Melvilio) „esencija, aptinkama niekinguose ligoto banginio viduriuose!“ Ne bet kokio, tik kašaloto. Senelė turėjo man paaiškinti, kas nutinka, jei pilkosios ambros tiek daug, kad nebepralenda per banginio žarnas. Buvau patikintas, kad tokį didelį ambros gumulą banginis *išvemia*. Pilkoji ambra gali plūduriuoti metų metus, kol bangos galiausiai išmeta ją į krantą. Buvo rasta ir penkiasdešimt kilogramų sveriančių gumulų – įsivaizduokite šimtą dešimt svarų banginio vėmalų! Štai tokie dalykai atitraukdavo mane nuo to, kas tame romane svarbiausia. Mano domėjimasis banginių vėmalais senelę tiesiog varė iš proto.

Bet kai ką mudu supratom vienodai. Abiem labai patiko Kviėgas, tas kanibalas žeberklininkas. Žavėjomės juo, tokiu išsitatuiravusiu ir keliaujančiu su susiraukšlėjusia balzamuota galva. Mus jaudino tai, kad Kviėgas ne krikščionis, vadinasi, gali padaryti *bet ką*. Kas tik šaus Kviėgui į galvą, tą jis ir padarys. Gali tave net suvalgyti. Tas laukinis iš Pietų jūrų – visiška nuolat įsitempusio baltojo Naujosios Anglijos gyventojų priešingybė. O *šituos* tai mudu su močiute gerai pažinojom.

Po daugelio metų, kai jau pats skaičiau „Mobį Diką“, irgi stengiausi neišleisti iš akių Kviėgo. Senelė neklydo. Tik kreipdamas dėmesį į tą kanibalą žeberklininką deramai įvertinsi „Mobį Diką“. Ir tada jau jokie banginių vėmalai, kad ir kiek jų būtų, tau netrukdytų mėgautis, pasak D. H. Lorencio¹, „viena keisčiausių ir nuostabiausių knygų pasaulyje“.

Kviėgas toks ypatingas todėl, kad ne krikščionis. Vieną dieną jis sukarščiuoja. Tada nusprendžia, kad mirs. Šiaip Kviėgas teisus, bet ne karštligė jį nužudys, ir jis – ne vienintelis iš „Pekodo“ įgulos, kuris mirs. Kviėgas prašo laivo dailidės, kad šis padirbtų jam karstą. Jis net atsigula į karstą, norėdamas įsitikinti, kad tilps. Bet paskui Kviėgas pasveiksta, nebekarščiuoja ir į karstą susideda drabužius. Ši detalė ne atsitiktinė! Netrukus prarandamas už borto išmestas gelbėjimosi plūduras.

¹ D. H. Lawrence (1885–1930).

Kvikegas užsimena, kad jo karstas galėtų būti vietoj plūduro, – praktiškai mąstantis kanibalas. Laivo dailidė karstą patobulina, prikala dangtį, pakulomis užkamšo plyšius.

– Kvikegas pasaulį suvokia ne taip, kaip kiti „Pekodu“ plaukiantys vyrai, – aiškino man senelė. Tik toks kaip Kvikegas gali laivo dailidės prašyti, kad jam padirbtų karstą.

Aš nelabai supratau, kaip tai suderinama su faktu, kad Kvikegas ne krikščionis.

– Melvilis turi omeny, kad krikščionis neprašytų karsto, kol tebėra gyvas? – paklausiau.

– Mano pažįstami tikrai neprašytų, – atsakė močiutė. – Manau, labiau tikėtina, kad to prašys kanibalas.

Mudu su močiute jau nemažai „Mobio Diko“ buvom perskaitę, kai priėjom tą vietą, kur kapitonas Ahabas išeina ant denio ir mįslingai šneka (daugiausia sau pačiam) apie tai, ar dera karstą naudoti kaip gelbėjimosi plūdūrą.

Senelė, kadaise buvusi uoli literatūros studentė, man skaitydama dažnai pertraukdavo pati save; norėdavo įsitikinti, kad aš pastebėjau, ką reikia. Tame skyriuje, kur Ahabas garsiai mąsto, ką reiškia karstas kaip gelbėjimosi plūduras, močiutė staiga liovėsi skaičiusi ir tarė:

– Tikiuosi, pastebėjai, Adamai, kad čia tas pats laivo dailidė, kuris Ahabui padarė kojos protezą?

– Pastebėjau, močiute.

„Mobis Dikas“ yra pasakojimas apie, regis, nenužudomą banginį. Ir dar apie neribotą valdžią – apie žmogų, kuris neklauso nieko. „Pekodo“ kapitonas Ahabas apsėstas noro nužudyti Mobį Diką. Baltasis banginis kaltas, kad Ahabas prarado koją. Mudu su močiute supratom, kad Ahabui reikėtų atsikvošėti. Ahabas atsisako padėti kito banginių medžiotojų laivo, „Rachelės“, kapitonui ir įgulai. „Rachelė“ susidūrė su Mobiu Diku; prarado velbotą su visais jame buvusiais žmonėmis. Negi Ahabas nepadės „Rachelei“ ieškoti pradingusių jūreivių? Tarp jų ir „Rachelės“ kapitono sūnus. Ne, Ahabas nepadės. Ahabas nori tik surasti ir nužudyti Mobį Diką.

Mes žinom, kas nutiks. Ahabas randa, ko ieškojo, – tada baltasis banginis jį nužudo, nuskandina „Pekodą“. Bet pala! Juk pasakojama pirmuoju asmeniu. Pasakoja Izmaelis. Kaip jis išsigelbėjo? Gal pamiršote, kad

Kvikego karstas plūduriuoja? Gera, kad ne visi tame laive buvo krikščionys. Tegu jums tai būna pamoka: nesileiskite į kelionę vandenynu be tatuiruoto kanibalo.

– Supranti, meiluti? – pertraukė savo skaitymą senelė. – Todėl, kad atsisako padėti kitiems jūreiviams, Ahabas ir pasmerkiamas, – o kartu ir visa „Pekodo“ įgula, išskyrus vieną žmogų.

– Suprantu, – linktelėjau. Argi galėjau neatkreipti dėmesio? Juk skaitymas truko trejus metus.

Baltasis banginis nuskandina „Pekodą“. Žūsta visi, gyvas lieka tik Izmaelis. „Ir didžiulė jūros drobulė ėmė sūpuotis, kaip sūpavosi prieš penkis tūkstančius metų“, – rašo Melvilis. Viskas aišku.

Kvikego karstas, dabar jau gelbėjimosi plūduras, iškyla iš vandens; prie pat Izmaelio. Ir Izmaelis pasakoja: „Antrą dieną pasirodė laivas ir priplaukęs ištraukė mane. Tai buvo šen ir ten klaidžiojanti „Rachelė“, kuri, grįžusi ieškoti pražuvusių savo vaikų, rado dar vieną našlaitį.“¹

– Skaityk dar kartą... visą, – paprašiau, kai priėjome pabaigą.

– Kai būsi ganėtinai paaugęs, galėsi skaityti dar kartą... pats, – atsakė močiutė.

– Ir skaitysiu, – patikinau ją. Tikrai skaitysiu – daug kartų.

Tačiau tada senelės dar kai ko paklausiau:

– Mano mamą pavadinate šen ir ten klaidžiojančios „Rachelės“ – laivo – vardu?

– Klaidžiojančios ne blogąja prasme, Adamai... šis žodis gali reikšti tiesiog kad be iš anksto nustatyto kurso. Ir ne šiaip kokio laivo! „Rachelė“ išgelbėja Izmaelį. Na, meiluti... tiesą sakant... tavo mama išgelbėjo mane.

– Buvai jūroje? Tu skendai, močiute?

– Dievulėliau, ne! – sušuko senelė. Ir paaiškino, kad Abigailė, vyriausia, jau buvo išsiųsta į Nortfildo mergaičių mokyklą; po metų ten turėjo išvažiuoti ir Marta. Močiutė norėjo pasakyti, kad, jei ne mano mama, ji būtų likusi viena su direktoriumi Brusteriu. Direktorius emeritas ir man neatrodė smagus žmogus, bet bendravimo tik su juo vis dėlto nebūčiau prilyginęs skendimui jūroje.

¹ Hermano Melville'io romaną „Mobis Dikas“ į lietuvių kalbą vertė Irena Balčiūnienė.

– A! – tarstelėjau. Iš balso tikriausiai buvo galima suprasti, kad nusivyliau.

Mama pasirinko žiemos darbą, – jis trukdavo beveik pusmetį, – o ne buvimą su manimi. Žinau, senelė jautė, kad aš nusivylęs savo motina; šiaip ar taip, man ji nebuvo tokia gelbėtoja kaip „Rachelė“, tas laivas.

– Klausyk, meiluti, – tada pasakė senelė, – mama juk ne be reikalo tave pavadino Adamu, ano Adomo vardu.

Šitaip patraukusi dėmesį, senelė mane labai nustebino, tvirtindama, kad mama tokį vardą man davė dėl šių priežasčių:

– Tu esi ne tik kad pirmas vyras jos gyvenime, meiluti; tu būsi vienintelis. Jai svarbus tik tu, Adamai... jeigu jau kalbam apie vyrus.

Tie žodžiai paneigė viską, ką iki tol maniau apie savo jauną, gražią mamą. Būdamas naivus ir nekaltas, – dar toli gražu nepasukęs savo paties lytinio gyvenimo klystkeliais, – įsivaizdavau, kad mama labiausiai nori išlikti netekėjusi. Argi ne todėl, kad mėgsta susitikinėti su vyrais?

Kai man skaitė „Mobį Diką“, buvau tik dešimties, vienuolikos, dvylikos metų – dar net ne paauglys. Bet močiutė vis tiek tarsi mėgino pasakyti, kad mano mama nenori turėti nieko bendra su vyrais – jai reikia tik manęs. Tada aiškiai supratau tik tai, kad senelė yra nuolatinė mamos gynėja; todėl nelabai ja tikėjau.

Šen ir ten klaidžiojančios klastingos tetos – *klaidžiojančios* blogąja prasme – iš kailio nėrėsi, kad niekais paverstų močiutės pastangas priversti mane pamilti jos gelbėtoją Rachelę ir pasitikėti ja.

Saulelė – taip mano mamą vadino direktorius Brusteris. Mane stulbino ne tiek jo sugalvotas mažiškinis vardas, kiek pats faktas, kad direktorius emeritas kalbėjo.

– Taigi aišku, kad jis kalbėjo, meiluti, – patikino mane senelė. – Ar galėtum mokyklos direktorius nekalbėti? Be to, prieš tapdamas mokyklos galva, direktorius Brusteris buvo mokytojas. Ojojoi, pupuli, tu net neįsivaizduoji, kaip tas žmogus šnekėdavo!

– Tai kas jam nutiko, močiute? Kodėl nebešneka? – paklausiau turbūt grąžydamas rankas.

– Kai būsi jau ganėtinai paaugęs, Adamai... – pradėjo močiutė, bet iškart nutilo. – Kas nors tau pasakys, kai bus laikas, – tarė. – Būk geras, nelaužyk rankučių, jos gi tokios mažos.

– Gal teta Abigeilė arba teta Marta, – mėginau atspėti.

– Tikiuosi, kas nors kitas. Gal pati Saulelė, – tyliai, abejodama tarstelėjo močiutė.

– Saulelei pakanka vieno, juk sakiau, – priminė man teta Marta, kai norėjau dar šį tą išklausti. Taip, bet anąkart Marta apie mano mamą kalbėjo kaip apie vienos rungties sportininkę, dalyvaujančią tik slalomo varžybose, nes mama gi tokia maža. O dabar ji gal turėjo omeny, kad visoms trims Brusterių dukterims pakanka vieno – vienintelio – vaiko. Čia jau buvo gryniausią tetos Martos manipuliacija. Buvau prie to pripratęs, kaip ir prie dar didesnių tetos Abigeilės, išdidžios Brusterių pirmagimės, tos karvės, sukybių.

– Saulelė buvo netyčiukė – neplanuotas vaikas. Ji neturėjo gimti, – pareiškė teta Abigeilė, mano spaudžiama papasakoti, ką žino.

– Pagrandukė, – įsiterpė teta Marta. – Baisu žiūrėti, Adamai, kaip tu gražai rankas.

Turbūt įsivaizduojate, kaip visa tai mane trikdė. Mano mama pavadinta „Rachelės“ – laivo gelbėtojo iš „Mobio Diko“ – vardu, o pati man davė to vaikino iš rojaus sodo vardą. Anot senelės, mamai tikrai pakako vieno, – bet ne tomis dviem prasmėmis, kurias turėjo omeny teta Marta.

Močiutė sakė, kad mama nebenorėjo turėti nieko bendra su vyrais. Gal ji mėgino mane įtikinti, kad mamai pakako *tokio* vieno karto – kad gelbėtoja Rachelė nusprendė apskritai tik vieną kartą permiegoti su vyru, tiesiog tam, kad gimčiau aš?

Turbūt įsivaizduojate, kaip nevykusiai dėlėjau žodžius, senelės klausdamas, kodėl, jos manymu, aš pavadintas Adamu. To kankinamai nerišlaus klausimo dabar nebeprisimenu; bet vargu ar galėjau paklausti aiškiai ir tiesmukai. Pavyzdžiui: „Močiute, ar tu sakai, kad mama mylėjosi tik vieną kartą – nes norėjo vaiko, tik vieno – ir dabar, kai jau turi mane, daugiau niekada to nebedarys?“

Ar galite įsivaizduoti save, to klausiantį savo senelę? Na, aš paklausiau, – tik formuluotės tai jau neprisiminsiu.

O senelės atsakymą prisiminti nesunku. Iš esmės tai jau buvau jį girdėjęs tąkart, kai prašiau skaityti man „Mobį Diką“ dar kartą – visą.

– Kai būsi ganėtinai paaugęs, Adamai, – tarė močiutė, – neabejoju, kad Saulelė norės tau pati papasakoti tą istoriją... visą.

7.

VISKAS DĖL SEKSO

Turėkite omeny, kad Brusterių šeimoje jauniausia buvo mano mama, o paskui aš, – taigi atseit netyčiukės Saulelės gimimas tariamai pranašavo ir neplanuotą mano atsiradimą šiame pasaulyje. Tikriausiai tokia ir buvo triguba mano tetų nuomonė: kad ir Saulelė, ir aš gimiau atsitiktinai; kad mums gimus viskas pakriko; kad mums lemta visą gyvenimą būti nelaimingiems.

Ši abiejų tetų atkakliai peršamą liūdną įsitikinimą senelė (kad ir trumpam) praskaidrino nepatikrinama, bet šviesia prielaida: o gal mano gimimas buvo planuotas? Gal atsiradau anaip tol ne atsitiktinai? Jei Rachelė Bruster manęs norėjo, gal tai ir yra vienintelė mano buvimo šiame pasaulyje priežastis? Turbūt suprantate, kodėl aš, turintis mamą, savo noru pusę metų praleidžiančią toli nuo manęs, laikiausi įsikibęs šios vilties.

Nesakau, kad slidinėjimo laiku apskritai nematydavau mamos. Jos nebūdavo namie per Kalėdas ir Naujuosius Metus, ir per visus mano atostogas kovo mėnesį; ji dirbo slidinėjimo instruktore ir tomis dienomis būdavo labiausiai užsiėmusi. Bet vis dėlto atvažiuodavo į Konvėjaus šiaurę pasimatyti su manimi – tą savaitę tarp Kalėdų ir Naujųjų Metų, o paskui kovo mėnesį, kai atostogaudavau.

Kalėdas ir Naujuosius Metus visada švėsdavau „šiaurėje“, nuoširdžių Naujojo Hampšyro norvegų draugijoje. Tiesa, ne visi mano giminaičiai Vinteriai mąstė pozityviai. Bet dėdė Martinas ir dėdė Johanas tai buvo visiškai optimistai. Tuodu tvirti ir smarkūs vyriškai rūpinosi mumis, vaikais: ne tik tepdavo ir aštrindavo mums slides, prižiūrėdavo batus bei apkaustus, bet ir prajuokindavo pavargusius, išalkusius ar sušalusius. Martinas su Johanu, tokie nenustygstantys linksmuoliai, lauko pramogų mėgėjai, nė iš tolo nepriminė į savižudybę linkusių Ibseno norvegų.

Mano dėdės buvo ne iš tų, kurie šoka į fjordus, bet vis dėlto norvegai, todėl kadaise maniau, kad jie turėtų būti skaitę Ibseno pjeses arba matę spektaklius. Juk savo vaikus pavadino Henriku ir Nora. Tačiau paaiškėjo, Nora man pasakė, kad Henrikas taip pavadintas ne dėl garsiojo dramaturgo, o Nora – tikrai ne ta Nora iš „Lėlių namų“.

– Bet, žinai, – niauriai pridūrė Nora, – jei turėčiau tris vaikus, aš irgi juos palikčiau. Net jei turėčiau vieną, tiek mane ir tematytumėt.

Norai kartais norėdavosi šokti į fjordą; ji tarp giminaičių Vinterių ir buvo ta pesimistė norvegė. Vyriausia iš mūsų, dviejų pusbrolių ir pus-seserės, vienintelis dėdės Martino ir tetos Abigailės vaikas. Drąsiai kariaudama su priekabiąja savo motina, Nora užkariavo mano širdį. Man atrodė, kad Nora žino viską, ir ji dažniausiai man tiesmukai pasakydavo, ką žino. Seserys Bruster – mudviejų su Nora mamos ir teta Marta – apskritai viską nusiūpdavo ir nuo mūsų, vaikų, ir nuo savo tėvų.

– Gal netgi viena nuo kitos, – kartą užsiminė Nora.

– Kodėl turėtų ką nors slėpti viena nuo kitos? – nesupratau. Nora buvo šešeriais metais už mane vyresnė. Vaikystėje ir paauglystėje ją ne tik kad mylėjau; aš ją dievinau.

– Tavo mama paslaptlingiausia – ir protingiausia. Mano mama su Marta tai bukos, – pareiškė Nora.

Man tada buvo dešimt ar vienuolika. Tai Norai – šešiolika arba septyniolika; ji jau vairavo automobilį. Turėjo būti vasaros atostogos, nes mudu gulėjom Šerniuko Galvos paplūdimyje. Žodžiai, kad mama buvo *protingiausia*, paneigė viską, ką iki tol man buvo leidžiama suprasti apie jos protinius gebėjimus.

Net Saulelės šalininkė močiutė, netgi ji kartais užsimindavo, kad mama nėra deramai išsilavinusi. Ir Abigailė, ir Marta buvo išsiųstos į Nortfildo mergaičių mokyklą, o mama atsisakė išvykti iš namų.

– Tiesą sakant, Adamai, – šnekėjo man apie tai teta Abigailė, – Saulelė mokėsi nekaip.

– Į Nortfildą jos net nebūtų priėmę, – įsikišo teta Marta.

Mildreda Bruster norėjo, kad jos dukterys mokytųsi ten, kur ji pati. Abigailė su Marta ir išvažiavo į Nortfildą, paskui į koledžą Maunt Holjoke. O mama dėl to, kad užsispyrė vidurinę baigti namuose, mokėsi prastesnėje vietos mergaičių mokykloje. Kažkur skaičiau, kad Ekseteryje esanti Robinsono¹ mergaičių seminarija, atidaryta 1867-aisiais, turėjo būti ypatinga – mokymas joje tokio pat aukšto lygio, koks buvo privačioje Filipso Ekseterio berniukų mokykloje. Bet dauguma Robinsono

¹ William Robinson (1794–1864) – amerikiečių vergvaldys, dviejų mokyklų steigėjas.

seminariją baigusią mergaičių į koledžus nestodavo. Todėl 1890-aisiais ta mokykla peržiūrėjo savo mokymo programą; buvo pridėta namų ruošos disciplina: siuvimas, mezgimas ir kulinarija. Mama apie vidurinės laikus nepasakodavo. Neatrodė, kad domėtusi siuvimu ar valgio gaminimu. Man susidarė įspūdis, kad šeiminingumas namuose jai apskritai nerūpi, – buvo sunku įsivaizduoti, kad ji to mokėsi. Gal Robinsono mergaičių seminarijoje kaip tik ir išmoko nekęsti namų ruošos.

Faktas, kad mama rekordiskai greitai išlėkė iš Beningtono koledžo, mano tetoms buvo menkesnio jos proto įrodymas. Jau vien todėl, kad Saulelė stojo į Beningtoną, Abigailė su Marta ją laikė kvailoka. Beningtonas nepriklausė pagarbos vertam Septynetui – Jungtinių Valstijų šiaurės rytuose esančių humanitarinių koledžų žvaigždynui (seniau jie visi buvo moterų koledžai).

Man netgi buvo peršama mintis, kad mano mama gal „protiškai atsilikusi“, – čia tetos Abigailės žodžiai.

– Saulelė gal šiek tiek nukentėjusi, – užsiminė teta Marta. Ji turėjo omeny, kad močiutė jau buvo per sena nėštumui, kad greičiausiai taip ir nutiko, kaip močiutė pasakojo: mano mama ją nustebino.

Abigailė su Marta dar garsiai mąstė, kad direktoriaus emerito spermatozoidų kiekis ir guvumas, matyt, buvo „ne kažin koks“. O gal taip manė močiutė? Nora turėjo man paaiškinti, kas yra spermatozoidų kiekis, – kiek ją pažįstu, tai ir apie guvumą turbūt visko pripasakojo.

– Patikėk, Adamai, – pasakė Nora tą vasarą (aš ir tikėjau), – galima būti protingam ir nebaigus geriausių mokyklų ir koledžų. Tavo mama protingiausia iš visų motinų.

– Juk nemanai, kad protingesnė ir už močiutę? Močiutė irgi motina, – priminiau. Būdamas dešimties ar vienuolikos, nė iš tolo neprilygau labiau subrendusiai pusseserei; tiesą sakant, Norai neprilygsiu niekada.

– *Manau*, kad tavo mama protingesnė ir už močiutę. Šitas prisitaikėliškumas ir prasideda nuo močiutės. Mano mama ir Marta nesipriešina – jiedvi prisitaikėlės. Tikros *avyys*! – tvirtino Nora. – O tavo mama ne tokia. Ji nesielgia taip, kaip *turėtų* elgtis. Labai kvaila daryti tik tai, ko iš tavęs tikimasi. Tavo mama su kiaušais, Adamai, su dideliais kiaušais.

Nora buvo mano artimiausia draugė, patikimiausia informatorė ir sąjungininkė: mes abu nekenčėm privalomų kelionių į šiaurę, nors dėl

skirtingų priežasčių. Aš – todėl, kad turėdavau miegoti viename kambaryje su Henriku, dėdės Johano ir tetos Martos vienturčiu. Henrikas – pora metų jaunesnis už Norą, ketveriais vyresnis už mane – kadaise buvo Noros skriaudžiamas, o paskui pats kabinėdavosi prie manęs, kai jos, mano gynėjos, nebūdavo šalia.

Tai, kad mūvėdavau Henriko išaugtas apatines kelnaites, jam atrodė jau pakankamas pagrindas visokiems užgauliojimams. Vilkėjau ir Noros, ir Henriko man atiduotais drabužiais, išskyrus Noros kelnaites. Nors šiaip Nora ir elgėsi, ir rengėsi kaip berniūkštis, teta Abigeilė ją vertė mūvėti mergaitiškomis kelnaitėmis. Henriko manymu, tokių reikėjo ir man, „ypač tų, kurias Nora prikraujavo“. Kai atkreipiau jo dėmesį, kad Noros kelnaitėse nėra skylės sisiojimui, jis niekinamai tarstelėjo, kad „ir normalaus pimpalo nėra“. Henriko supratimu, buvau mamųčiukas – tokiam derėjo sėdėti ant klozeto ir sisioti kaip mergaitei.

O Nora, kai nuvažiuodavom į šiaurę, būdavo įkurdinama su kuria nors iš Vinterių dukrų – šiaurinės Konvėjaus dalies norvegių. Šviesiaplaukės giminaitės nebuvo padaužos, atvirkščiai: labai mergaitiškos mergaitės, maždaug Noros amžiaus. Tos blondinės savo apranga viliojo berniukus. „Kekšės su slidėm“, – sakydavo Nora. Kai blondinės imdavo šaipytis, kad ji rengiasi kaip berniukas, Nora jas mušdavo.

– Iš tikrųjų tai mudu turėtume miegoti tam pačiam kambarį, – kartą pasakė man Nora. – Juk tikrai nekvailiotume; jei mėgintum, duočiau į kaulus. Čia vėl tas Brusterių prisitaikėliškumas; vėl tai, ką *turėtume* daryti. Tavo mama taip nesielgtų – ji mudviem leistų miegoti vienam kambarį. Galvą guldaui, kad leistų ir vieną lovą.

– Mano mama per retai būna su manim, kad vadovautų, – tarstelėjau.

– Nebesuk sau galvos dėl to, kad ji „per retai būna“ su tavim. Ji tiesiog tokia yra, kitaip negali.

Tik sulaukęs kokių vienuolikos pripažinau, kad Nora neklęsta, šitaip apie tai samprotaudama. Tada dar nelankiau Ekseterio mokyklos, o Norai turėjo būti apie septyniolika. Nuo nepriklausomos mano mamos mąstysenos perėjom prie hipotezės, kad močiutė *nenustebo*, ėmusi laukitis Saulelės. Ir Nora, ir aš maniau, kad tas nėštumas nebuvo atsitiktinis. Nora šnekėjo:

– Mintis, kad liks viena su direktoriumi emeritu, močiutę gąsdino. Sakau tau, Adamai, močiutė kuo puikiausiai žinojo, kad *gali* pastoti. Neabejoju, kad ir *planavo*. Kas norėtų likti vienudu su direktoriumi Brusteriu?

– Gal su juo būdavo smagiau, kai dar kalbėjo? – tarstelėjau.

– Prisimenu jį kalbantį! – atsakė Nora. – Tas kriošena visai neužsičiaupdavo!

Taigi man pasitaikė proga paklausti, ko jau buvau bergždžiai klausinėjęs močiutę:

– O kodėl jis nustojo šnekėti?

– Tavo mama jam nepranešė, kad laukiasi... ir aš jos dėl to, žinoma, nekaltinu! – sušuko Nora. – Jai buvo devyniolika, ji niekam nesakė, kas tavo tėvas, neketino su juo tuoktis... apskritai nenorėjo tekėti.

– Bet močiutei mama pasakė? – paklausiau. Nora linktelėjo.

– Tada močiutė pasakė direktoriui emeritui. Kiek aš pažįstu močiutę, – pridūrė Nora, – tai turėjo būti ilga istorija... nors gal ne visa.

– Kaip „Mobis Dikas“, – tariau. Nora vėl linktelėjo. – Tai nuo tada direktorius Brusteris ir nebešneka? – dar pasitikslinau.

– Ne visai, – atsakė Nora. – Direktorius emeritas pravirko. Ir niekaip nesiliovė verkęs. Galiausiai, kiek susitvardęs, sušuko: „Tik ne Saulelė!“ Ir viskas – daugiau nebešnekėjo.

– Kodėl mūsų šeimoje tiek daug paslapčių, Nora? – paklausiau.

– O kodėl tu taip gražai rankas? Na ir kas, kad mažutės? Kai būsi didsnis, Adamai, ir tu turėsi paslapčių, – pasakė mano vyresnė ir protingesnė pusseserė.

Sielų bendrystę mudu su Nora jautėm ir dėl dar vienos su šiaure susijusios priežasties: abu nenorėjom mokytis slidinėti, nors daugybei instruktorių (tarp jų ir mano mamai) priešinomės anaip tol nevienodai. Metėmės į priešingas nesimokymo kraštutinybes.

Mudu su Nora vos nenusidėjom, kaip dažnokai nusideda pusbroliai su pusseserėmis; bet vis dėlto susilaikėm nepasimylėję. Nebuvom tokie drąsūs, nors šiaip tai vis tiek nusikaltimo bendrininkai. Maištavom bailiau: užuot pasimylėję, mudu su Nora – slidininkų šeimoje – nusprendėm nemėgti slidinėti.

Man buvo keturiolika, beveik penkiolika, kai Nora (turėkite omeny, tada jau peržengusi dvidešimt) pasakė:

– Gal dabar tu dar per jaunas, kad suprastum, Adamai, bet netrukus suprasi. Visi mūsų, Brusterių, sunkumai kyla dėl sekso.

Naktį, prieš užmigdamas ir mėgindamas negalvoti apie seksą, įsivaizduodavau save toje „Šeino“ scenoje – „Gal galėčiau nupirkti jums išgerti?“ – tą akimirką, kai gražus, bet smulkutis Alanas Ledas smogia daug didesniam Benui Džonsonui¹, ir tas išvirsta pro dvivėres smuklės duris.

Kai dar nemiegodavau ir visos mintys sukdamosi apie seksą, stengdavauisi galvoti apie „šlykštaus melagio jankio“ sceną – tą susišaudymą, kai Džekas Palansas² nušaunamas ir ant jo užvirsta statinės.

„Šeina, saugokis!“ – girdėdavau šaukiant Brendoną de Vaildą³. Miegamojo tamsoje mano ausis pasiekdavo šūviai, paskui stodavo tylą, o tada pasigirsdavo muzika. Mano mintys, žinoma, vis tiek sukdamosi apie seksą – tarsi dėl jo Brendonas de Vaildas būtų turėjęs perspėti Šeiną.

8.

TU JAS MATEI?

Čia gal praverstų geografijos pamokėlė. Stou yra šiaurinėje Vermonto dalyje, iš ten Monrealis arčiau negu Ekseteris. Šiaurės Konvėjus – Naujojo Hampšyro šiaurėje, arčiau Meino negu Vermonto. O Ekseteris – Naujojo Hampšyro pietryčiuose, jis arčiau vandenyno pakrantės, netgi arčiau Bostono negu Vermonto. Naujosios Anglijos keliai, einantys į šiaurę arba į pietus, šiek tiek geresni negu į rytus ar vakarus, bet šeštame ir septintame dvidešimto amžiaus dešimtmetyje Naujojo Hampšyro ir Vermonto keliai apskritai buvo ne per geriausi. „O jeigu dar sninga, – sakydavo senelė, – tai visai niekur iš niekur nenuvažiuosi.“

Todėl mama slidinėjimo laiku ir negrįždavo namo manęs aplankyti. Iš Stou į Ekseterį ir atgal buvo ilgas kelias automobiliu, ir kur nors pakeliui visada snigdavo. Bet iš Stou į Šiaurės Konvėjų ir atgal ji važiuodavo – tais laikais tiek vairuoti būdavo nelengva, tačiau įmanoma. Mama

¹ Francis Benjamin Johnson Jr. (1918–1996).

² Walter Jack Palance (Vłodimir Palahniuk, 1919–2006).

³ Andre Brandon de Wilde (1942–1972).